

quentium, quæ l. 28. tit. 23. lib. 4. recopil. applicat capienti delinquentem, & l. 21. tit. 7. lib. 2. recopil. id extēndit ad Alcaldos Cancellariarum, & alia sportulae quas vocamus, *derechos de desfreces, omecillos, y sangre*. Est autem hujus consuetudinis eadem ratio, quæ nostræ hujus tertiae conclusionis. Quoniam inquit ea commoda capiunt ex incidentibus in negotio principali, qui quidem per accidens contingunt, & possint non accidere, ac per consequens Princeps, qui Judicii constituit salariū ob prosequitionem principali negotii, non respicit ea, neque habet in consideratione, ut confundens sit ob ea salariū assignasse, aut eorum intuiui, ut ea censenda sint comprehensa sub salario cause principalis. Contumacia enim delinquentis, ob quam imponuntur quadam ex dictis pñnis, conjungitur per accidens cum delicto, & possit non conjungi, quia possit delinquens non esse contumax; præterquam quod cum simpliciter, seu minima potius ita lucra, de illis non exigit lex, quæ de minimis non curat, ut late prosequatur Peregrinus Janinius *tratt. de citatione reali*, lib. 2. cap. 2. num. 94. cum sequentibus, & num. 237. cum sequentibus, Nevianis in *Sylva iuris*, lib. 5. num. 98.

**36** Reliquum est, ut satisfaciam argumentis pro prima sententia adductis, quatenus videntur pugnare cum tertia conclusione à nobis proposta. Ad primum, & secundum argumentum despiciunt ex texu in l. 31. tit. 6. lib. 3. recopil. & in l. 11. tit. 21. lib. 4. & in l. 13. in fine, tit. 7. lib. 9. constat ex dictis à nobis leges illas dumentaxat probare non posse Judicem, cui ob unum negotium stipendum designatur, aliud ullum stipendum querenti ob illudmet negotium, & subditos gravare: eum vero contingit conjungi aliquid cum negotio principali, ob quod constitutus Judicii salariū, quod possit quidem non conjungi, ac per consequens non potuit constitutus salariū assignare ipsum intuui ejus, quod fore ut contingat, ignorabat, ex quo incidenti negotio leges aliquod lucrum Judicii deferunt, poterit delegatus salariatus non minus, quam ordinarius salariatus id lucrum percipere; eadem enim prorsus ratio in utroque viget, ut id possint, aut non possint.

**37** Ad tertium argumentum dicendum est, verum quidem esse leges regias, non præscriptissime sportulas delegatorum, quoniam leges recipiunt casus frequentiores, leg. nam ad ea, ff. de legibus; verum ubi justum fuerit delegatos accipere sportulas, juxta distinctionem à nobis tradidam, accipiente sunt juxta constitutionem, & taxam sportularum ordinariorum, ut insinuat d. l. 31. & d. l. 11, neque novum est leges ad similia trahi, l. non possunt, 12. & l. nam ut ait, 13. ff. de legibus. Judex vero, qui juxta leges, seu expressis, seu interpretatione extensis, suas commoditates percipit, iustissime procedit.

**38** Ad quartum argumentum dicendum est, inter Judicem ordinarium, & delegatum, multa quidem esse discrimina, de quibus confundunt sunt Doctores Legistæ in rubrica, ff. de eo, cui mand. est juris. & per totum titulum, & Canonistæ in rubrica de officiis & potestat. Judic. delegatus ordinarii, Maranta in praxi, 4. part. distinguit. 5. Tuscus lib. 1. conclus. 426. tom. 4. Trivianus dec. 1. lib. 1. Alexander Raudensis lib. 1. variar. resolut. cap. 67. Parliamentorius in sequentia, different. 129. Janinius de citatione reali, lib. 1. cap. 1. ex l. 492. qui enumerat quadrangularia differentias; tametsi non meminerim vidisse usquam præterquam apud Bovadilla illam æquparationem usufructuari ordinario, & usufruari delegato: Verum est Angelum in l. more majorum, n. 1. ff. de juris. omn. Judic. comparare ordinarium proprietary, delegatum autem usufruario: quæ tamen similitudo displiceat Fulgosio ibi, num. 6. liger eam defendere conetur Iaco. num. 1. sed similitudo est in articulo multum diverso, ab isto; præterquam quod comparatio Angeli procedit inter ordinarium delegantem, & delegatum, ab ipso, non inter ordinarium, & delegantem absolute. Sed sive sint similes, sive non sint, (de quo modo non curo) nihil ad rem; non enim ex eo colligunt posse ordinarium frui commodis, quibus non possit frui delegatus; quemadmodum ex eadem dissimilitudine non colliguntur, non posse delegatum habere salariū, quia ordinarius salariis fruatur; sed id dumtaxat colliguntur delegatum pro termino folium commissis sua, iis commodis frui, aut uti quibus utitur, & fruatur ordinarii pro tempore sui officii.

**39** Illud admonet, ne quis existimet me, qui videat Judicum potestatem extendisse, ac dilataisse aliquanto

magis, quam scrupulosos, minutosque quosdam, ac nimis religiosos Scriptores Hispanos, ea ampla potestate usum, dum exercit munus Judicis delegati per multos annos, quo juvante Deo iam funetus sum, permisisseque mihi quæ alii licita esse judicavi. Scio docente Paulo 1. Corinth. 6. n. 12. & cap. 10. n. 22. non omnia, quæ licent expedire: ego autem sic me gessi, ne facta mea possint ad disputationem trahi, ut sentire de illis quisque ut liberet; mihi scrupulosus, & undequaque cautus vixi; cum alia autem mitius ago, mihi tutiori partem elegi, aliis quamnam sit magis probabilis, ac judicio meo vera ostendo, alios ergo ita judicarem, ac aliorum autem judicio semper cavi. Tametsi ingenue fatear, quod alii aut fatigati verebuntur, aut falso, & fraudulenter negabunt, me lucri cupidus esse, nam omnes homines lucri cupidos esse dici à Platone in fine dialogi de lucri cupiditate, qui inscribitur Hipparchus, quem ita concludit: *Nemo igitur recte vituperabit lucri cupidos, cum ipse quoque lucri cupido sit*, & ab Aristotele eidem contentiente, lib. 2. polit. c. 3. alias c. 5. Innatum esse à natura ipsa omnibus hominibus lucri appetitum, animadvertis insignis Author aurei libelli summo in pretio apud piros habiti, ac fete Canonici reputari. Contemptum mundi dico, seu de imitatione Christi, lib. 3. cap. 59. quod non latuit Accussum, qui in l. cura, 4. §. deficientium, verb. si ex voto, ff. de munere. & honor. textum interpretatus est dicens: *Quilibet anhelat ad lucrum, ut hic, & C. arbiur, ruel, leg. si defunctus, ne quis te sanum Curius simulet, ut ab hoc appetitu praedictet alienum; sat erit prudenti, ac temperanti viro, si appetitus istum intra rationis, ac legum divinarum, & humanarum metas cohibeat, ac moderetur; sed vituperandus non est qui justum sectetur lucrum. Neminem certe hucusque novi, qui lucrum non sectetur, tametsi noverint nonnullos, qui cum iphi essent lucri cupidissimi, abhorabant ab aliis moderatissima commoda sectantibus, qui alimentis necessariis contenti viverent. Huc pervenit nostrorum temporum hypocritis.*

#### SUMMA DISPUTATIONIS QUINTÆ.

- 1 **C**asus frequentissimus, infrequens apud Scriptores nos.
- 2 **S**alarium divisionis exigitur, si rei sint solvendo.
- 3 **D**isjunguntur multi casus, & proponuntur primis de multis reis obligatis, simpliciter, ex uno contra-etu, & primitiva ejus obligatione ad solutionem salarii.
- 4 **E**x contralibus oritur duplex obligatio, & actio.
- 5 **O**bligatio secundaria contrahitur aliquando tacite, & aliquando expresse.
- 6 **R**esolvitur primus casus.
- 7 **A**mplia, ut resolutio procedat, tam in reis principiis, quam eorum fideiussoribus.
- 8 **I**d tamen procedit iuxta ius Regium.
- 9 **S**econdus casus de multis obligatis insolidum ad solutionem salarii ex primaria obligatione unius contractus quo ipsi insolidum convenientur, & solvet idoneus pro non idoneo.
- 10 **F**ideiussores non gaudent beneficio divisionis, cum in solidum obligantur attento iure Regio.
- 11 **T**ertius casus, cum multi obligantur ex secundaria obligatione unius contractus, quo in solidum convenientur, & solvit idoneus pro non idoneo.
- 12 **S**econdaria obligatio non oritur ex contractu nisi interveniente dolo, vel culpa debitoris.
- 13 **Q**ui obligantur ex dolo, obligantur in solidum, quia dolus pro parte committi non potest.
- 14 **T**extus id probantes.
- 15 **Q**ui ex mō obligantur, obligari in solidum.
- 16 **Q**uartus casus, cum multi obligantur ex officio obligazione primaria, vel secundaria.
- 17 **E ex obligatione officii primaria, multi obligantur in solidum.**
- 18 **L**imita si administratio sit legitime divisa.
- 19 **E ex obligatione officii secundaria multi tenentur in solidum, & quoties a multis incurritur obligatio in solidum, solvit idoneus pro non idoneo.**
- 20 **Q**uintus casus, cum multi obligantur ex uno delitto ad salarium, & in isto tenentur singuli in solidum.
- 21 **I**n pñna, quod unus solvit, alterum non liberat, secus in interesse.

Expon.

*Expense processus criminalis magis sunt reputande tanquam interesse, quam quasi pñna.*

**22** **O**fficiales in officiis delinquentes ad pñnam conveni ti gaudent beneficio divisionis.

**23** **S**extus casus, cum multi obligantur ex multis debitis ad solutionum salarii alicuius Judicis, in quo singuli in solidum tenentur.

**24** **J**udex à qualibet delinquenti ceteris existentibus non solvendo exigit sua salario in solidum.

**25** **E**x quo capite proveniat individualis delictorum remissio.

**26** **D**eclara, ut debeat Judex simul procedere adversus omnes reos.

**27** **D**eclara secundo, si Judici designetur unum salariū quotidianum, sive procedat contra unum, sive contra plures; secus si salariū divisionis assignetur ex bonis multorum.

**28** **S**eptimus casus, cum multi obligantur ad salariū ex secundaria obligatione multorum contractuum, in quo etiam singuli in solidum tenentur, & n. 29.

**30** **I**d tamen tunc procedit, quando Judex simul formaliter processum contra plures.

**31** **N**otatur differenca inter duos casus, quo Judex procedit adversus reos unius obligationis, vel reos plurim.

**32** **A**d exigenda plura debita in uno loco, non plures, sed unus solum exactor mittendus est.

**33** **O**bjetio adversus predicta.

**34** **S**olutio, & verba ad exequitionem relata non immutant dispositionem.

**35** **V**erba accipienda sunt cum effectu.

*Ubi forma à lege inducitur precise impleri non potest, illa remittitur, & actus aliter factus sustinetur.*

**36** **E**xpenditur textus in l. 1. C. si plures una sententia.

**37** **O**ctavus casus, cum multi obligantur ad salariū ex sententia, distinguuntur in alios diversos.

**38** **D**amnati in solidum, in solidum convenientur.

**39** **P**receptum de solvendo factum pluribus in exequitionem obligationis in solidum contractu, tenet in solidum eos, & facit, ut in solidum exigantur.

**40** **S**ententia diffinitiva condemnatoria plurium lati in exequitionem obligationis penalis, ex maleficio tener omnes in solidum.

**41** **S**ententia condemnatoria lati simpliciter contra multos in exequitionem obligationis contractu non in solidum, sed pro virili, obligat multos pro virili.

**42** **R**et damnati simpliciter, ut solvant quantitatem, ad quam omnes insolidum tenentur, si convenientur ex actione judicati, exiguntur pro virili.

**43** **S**i vero convenientur ex actione primitiva in judicium deducta (quod possunt) convenienti possunt in solidum sine merita exceptionis rei judicata.

**44** **B**eneficium divisionis, & utilis actionis conceditur multis reis ex obligatione civili, sive primaria, sive secundaria.

**45** **B**eneficium cessionis, & utilis actionis denegatur reis ex delito, vel quasi, dolo, aut culpa dolo simili.

**46** **I**n foro interiori reus delicti, qui solvit idoneus alterius correi liberatus est ab interesse, tenetur ei solvare pro rata.

**47** **B**eneficium divisionis an concedatur reis ex delito, vel quasi, reis est controversa, & multi negant.

**48** **M**ulti affirmant, & vide remissio.

#### D I S P U T A T I O V .

Utrum Judex delegatus, cui per commissionem designatur certum salariū exigendum à multis reis, contra quos simul procedit exequitive, vel criminaliter, & dividendum inter ipsos, possit ab unoquoque, ceteris existentibus non solvendo, salariū in solidum exigere.

*Ad l. 32. tit. 6. lib. 3. recopilation. & ad l. 1. s. 3. tit. 31. lib. 4. recopilation.*

**F**requentissimus casus, sed satis infrequens apud nostros Scriptores ex facto aliquando venit in disputationem, & apud graves viros de eo dubitatum est; in quo, ut incipiamus à certis, & indubitate, quedam præsupponenda sunt.

Statu in priuis, si rei omnes solvendo existant, salariū debere exigi per partes, diviso toro in singulos pro rata, ita ut nemini fiat injuria, si ab eo exigatur quod ab alio exigi posset; quoniam eum effectum habere debet clausula commissionis, qua hæc divisio fieri jubetur, cui obediens debet Judex quantum fieri posse. Idem prorsus dicendum est, si aliquis ex eis, à quibus salariū exigendum est, etiam si non habeat pecuniam promptam ad solutionem salarii, habet tamen bona, ex quorum fructibus, vel venditione, sperare potest Judex de proximo fore, ut redigatur pecunia sufficiens ad solutionem salarii debiti; nam si se Judices cum subditis gerere debent, quemadmodum vellent si essent subdit, ut cum eis se gereret Judex, cap. quorundam, distinct. 74. Abbas in proposito Gregoriano, verb. Rex pacificus, anten. 1. menses parabolæ conservi, Matthei 18. ex n. 23, ubi monentur tales nos præberi erga proximos qualem se nobis exhibet Pater Misericordiarum, Seneca lib. 1. de clementia, cap. 7. Principes monet tales se civibus, quales sibi Deos velle debere; neque exactio facienda est tam amare, & tanquam inter infellos, ut alias dicebat Jurisconsult. in l. si id quod, 28. s. si quas ff. de donationibus inter virum. Operet enim exactorem non esse acerbum, & contumeliosum, sed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum instantia humana, l. si bene, 33. ff. de usuris; enim ut debitor delatus ferendus non est, ita neque onerosus creditor debet audi, l. si servos, 25. ff. de pignorat. action. nota Escobar de ratiociniis, prima parte, cap. 9. num. 29. quoniam in mora modici temporis patrum est prajudicium, leg. si debitori, 21. ff. de judicis: nam & ipsu mūs quadrimestres inducias ad parendum judicatis indulxit, l. 2. & 3. C. de usuris rei judicari. & moderatum dilationem debitibus ipsi fiscalibus eam ad comparandam pecuniam petentibus negari non permisit, l. in fraudem, §. ff. delib. ff. de jure fisci, Est igitur difficultas pertractanda, eo casu, quo constat solvendo non est aliquem, vel aliquos ex eis.

Secundo statuendum est, quod attinet ad presentem difficultatem multis casus distinguere posse. Primum casus est, cum multi obligantur ad solvendum salariū Judicis in uno contractu simpliciter, & non in solidum ex primitiva contractus obligatione, que pars primitivam actionem ad ejusmodi salariū exigendum.

Pro cuius casus, & sequentium explicacione notandum est, in quibet contractu duplum obligationem praeditari posse, ex qua oritur duplex actio. Prima obligatio est illa, que resultat ex natura ipsa contractus ad implementum id, quod partes consentiunt, & principaliter intendunt, quæ vocatur obligatio primitiva; & ex ea oritur actio ex utraque parte ad compellendam alteram, ut impletat istam primitivam obligationem, que item vocatur actio primitiva. Secunda obligatio est secundaria, quasi per accidens ex contractu orta, ex eo, quod aliquis ex contrahentibus non impletat contenta in prima illa obligacione; succedit enim ista subsidiaria ad supplendum defectum primam: item actio secundaria ad refaciendum ius lassum ex defectu implementi prime illius obligationis. Exempli res plena fiet. In commodato, vel deposito primæ obligatio est, ut restitutur suo tempore res commodata, vel deposita, talis quam leccepit depositarius, vel commodatarius; quod si ille non impletat, ut debet, oritur ex eodem contractu obligatio secundaria solvendi interesse deponenti, vel commodanti: atque eodem prorsus modo ex primæ contractus obligatione oritur primæ actio ad recuperandam rem depositam, vel commodatam: sed interveniente dolo, vel lata culpa depositarii, vel commodatarii, qui vel rem restituere non possit, vel deteriorare reddiderit, datur deponenti, & commodanti actio secundaria, qua prosequatur suum ius circa dannum illatum libi dolo, vel culpa depositarii, vel commodatarii. Hæc doctrina aperte colligitur ex l. prima, ff. depositi, in multis paragraphis, & legibus sequentibus, & ex l. si ut cert. l. in commodato, l. in rebus, ff. commodati. Item in verbis obligationibus primitiva obligatio est, quæ verbis continetur, ut impletatur statuto tempore: & primitiva actio est ad implementum itius obligationis: ea vero suo tempore non impleta succedit obligatio secundaria ad damnum, & interesse, orta ex non implemento, & actio ad exigendum ejusmodi interesse, & refaciendum dannum, quæ vocatur secundaria. Huc pertinet l. si inslam cum materia, ff. de verbis obligat. & multi alii textus. Pertinet item communis conclusio, quod in obligatio-

tio-

tionibus facti post moram succedit obligatio ad interesse, quae est obligatio secundaria, & subsidiaria, de qua conclusione late Bartolus in *l. stipulationes non dividuntur, ex num. 36. ff. de verborum obligat.* Gratianus regula 184. Item alia communis conclusio, quod debitor, qui est in mora dandi, seu solvendi pecuniam suo creditori, tenetur ipsi ad interesse lucri cessantis, & damni emergentis; de qua Decius in *cap. cum venerabilis, numer. 55. cum sequentibus, de exceptionibus, Plotus de in item jurando, §. 11. in datis actione num. 30. & 31.* qui id intelligunt quadrum lucrum cessans in solito negotiari, & in §. 27. per totum, Bellonus decisione 139. num. 7. qui dicunt hanc sententiam, ita esse canonizatam in scholis & palatiis, ut ab ea recedere nefas esse videatur. Tuscus liter. 1. conclus. 303. Bertazolius consil. criminali 264. numer. 1. & seqq. lib. 2. Hondeodus consil. 50. volum. 1. Surdis de alimentis, tit. 1. quæst. 45. ex num. 27. Atque hanc doctrinam de duplicitate, videlicet, primitiva, & secundaria, ortis ex contractibus, tradunt Bartolus in leg. eadem, 9. in princip. num. 3. ff. de duobus reis, & ibi Angelus n. 2. Paulus n. 2. Ronchegallus n. 254. cum seqq. Mantica de tacitis, & ambiguis conventionibus, lib. 9. tit. 2. n. 10. 11. & 12. & tit. 4. n. 5. & lib. 15. tit. 2. n. 6. tom. 2.

3 Illud tamen obviter addendum est, obligatio istam secundariam, de qua agimus, cui locum dat dolus, culpa, aut mora alterius contrahentis, aliquando contrahit tacite, cum videlicet in ipso contractu, nihil aliud exprimitur quam pertinet ad principalem, & primitivam obligationem; quemadmodum in obligationibus facti, post moram tacite contrahitur obligatio ad interesse: aliquando vero expresse, cum in contractu non solum exprimitur, quod principaliter agendum est; sed etiam quid prestandum sit interveniente mora, vel dolo, aut culpa alterius, vel utriusque contrahentis; quemadmodum cum adiutori stipulatioi principali stipulatio personalis, sub conditione, si principalis stipulatio non implatur. Docet id apertis verbis optimus texus in lego *se parnam, 68. ff. de verbis obligationis item in l. se fundum cert. die, 114. ff. eodem titulo,* qui agit de tacita obligatione secundaria post moram; notat docte ut alias, Mantica de tacitis, & ambiguis conventionibus, lib. 14. tit. 9. num. 28. Hoc autem expressio plerumque sit in contractibus, cum in eis intervenient scriptura; promittitur enim, aut interesse in genere, aut certa quantitas loco interesse, verbis causa promittitur salarium exactiori prestandum in casu mora, ut dicitur in l. 20. tit. 21. lib. 4. recopilation. vers. 40. & 41. el primo, & advertit Gaspar Rodericus de annis rebus heredibus lib. 2. quæst. 7. n. 9. & 10. lib. 3. quæst. 5. num. 10.

6 Igitur (ut eo redamus, unde digressi sumus,) primo isto casu refolvendum est, multos reos obligatos obligatione primitiva, ad solvendum salarium judicis simpliciter, & non in solidum, non posse in solidum exigiri; sed uniusquisque solvere debet pro virili parte sive alii idonei sunt, sive non sint. Quod ex eo probatur; quoniam obligatio à principio diversa est pro rata inter omnes, & uniusquisque tantum obligatur pro parte ipsum tangentem, & non pro parte alterius, l. reos, & cum tabulis, ff. de duobus reis. Ergo unus proactus debito conveniri non potest, neque exigit ab uno, quod alias debet, l. 3. in fin. C. ne uxor pro marito, ibi: *Certi simum enim est ex alterius contrafactu neminem obligari.* l. legatorum in princip. ff. de legat. 2. l. solene, in fine, ff. de alimentis, & cibis, lege. Regula enim juris est, non debere alteri per alterum iniquam conditionem inferri, l. non debet alterius, ff. de jure. Tuscus liter. A. conclus. 313.

7 Declaratur hæc resolutio, ut si intelligenda, non solum de reis principalibus simpliciter obligatis, sed etiam de fidejussionibus obligatis eodem modo; quoniam inter fidejussiones simpliciter obligatos dividuntur à principio ipso iure obligatio fidejussionis, quemadmodum inter reos principales. Decisionem enim textus in d. l. reos, §. cum tabulis, extendit jus Regium ad casum fidejussionum in l. 1. tit. 16. lib. 5. recopiat. ut ad eam explicit Castellani Doctores, Azvedus ibi num. 1. Matienzo gloss. 1. & ante eos Gregorius Lopez in l. 8. tit. 12. part. 3. gloss. 5. & Villalobos in antinomia, tit. F. num. 14. Olanus dicta liter. F. n. 35. sequitur Gaspar Rodericus de annis redditionibus, lib. 2. quæst. 5. num. 6. & alii ab eo relati.

8 Limitabatur hanc declarationem, ut accipienda sit, juxta jus Regium; nam communis iure attento, tametsi quod attinet ad reos principales, id ita verum sit, tempore obligatos esse dumtaxat pro virili parte, cum

obligantur simpliciter, juxta textum in d. l. reos, §. cum tabulis, ff. de duobus reis, secus tamen est in fidejussionibus obligatis simpliciter, qui non pro virili, sed in solidum obligantur ipso iure, l. non recte, 3. C. de fidejussione, §. si plures, institut. de fidejussionib. tametsi indulgetur illis beneficium epistolæ Divi Adriani, si omnes erant idonei, ut uniusquisque pro virili portione conveniretur, d. l. non recte, & d. §. si plures; de quo tamen alibi latius agemus Deo volente.

Secundus casus est, cum multi obligati sunt ad solvendum salarium Judicis primitiva obligatione unius, & ejusdem contractus, qui se insolidum obligantur, veluti cum multi debitores insolidum se obligant ad solvendas creditori expensas exactioris. Quo casu dicendum est, posse uniusquisque in solidum conveniri pro tota quantitate salarii, si ceteri solvendo non existant. Ratio est, quoniam hoc casu isti debitores sunt multi rei debendi: porro cum multi rei debendi sunt, potest creditor ab unoquoque solidum exigere, leg. in duobus, §. ubi duo, ff. de duobus reis, l. creditor, C. eodem titul. Si vero ceteri idonei sunt, inter eos debet dividi obligatio, & non sunt insolidum exigendi, idque duabus rationibus, in casu, de quo modo agimus. Prima est, quoniam presupponimus quod pertinet ad principalem, & primitivam obligationem; quemadmodum in obligationibus facti, post moram tacite contrahitur obligatio ad interesse: aliquando vero expresse, cum in contractu non solum exprimitur, quod principaliter agendum est; sed etiam quid prestandum sit interveniente mora, vel dolo, aut culpa alterius, vel utriusque contrahentis; quemadmodum cum adiutori stipulatioi principali stipulatio personalis, sub conditione, si principalis stipulatio non implatur. Docet id apertis verbis optimus texus in lego *se parnam, 68. ff. de verbis obligationis item in l. se fundum cert. die, 114. ff. eodem titulo,* qui agit de tacita obligatione secundaria post moram; notat docte ut alias, Mantica de tacitis, & ambiguis conventionibus, lib. 14. tit. 9. num. 28. Hoc autem expressio plerumque sit in contractibus, cum in eis intervenient scriptura; promittitur enim, aut interesse in genere, aut certa quantitas loco interesse, verbis causa promittitur salarium exactiori prestandum in casu mora, ut dicitur in l. 20. tit. 21. lib. 4. recopilation. vers. 40. & 41. el primo, & advertit Gaspar Rodericus de annis rebus heredibus lib. 2. quæst. 7. n. 9. & 10. lib. 3. quæst. 5. num. 10.

9 Tertius casus est, cum multi sunt obligati ad solvendum salarium ex secundaria obligatione unius, & ejusdem contractus, sive tacite, sive expresse. Exemplum est, si multi sive rei, sive fidejussiones intervenerunt in mutuo, vel locatione Regiorum reddituum, qui in casu more, & cessationis obligati sunt, sive tacite ex natura contractus, sive expresse, quia in scriptura ita expressum est, ad expensas exactioris, videlicet salario exactiorum, & exequitionis sporulas, & expensas factas in venditione bonorum, & corundem subhastationibus. Quo casu refolvendum est, quibusdam non existentibus idoneis, & solvendo, posse uniusquisque in solidum exigiri, & conveniri idoneum pro non idoneo.

10 Fundamentum istius resolutionis est, quoniam hac secundaria obligatio nunquam oritur ex contractu, nisi cum intervenient dolus, culpa, vel mora debitoris, ita ut supposito contractu ipso tanquam semine, & primo principio ipsius, nascatur ista obligatio, & actio secundaria, tanquam ex radice immediata, & causa proxima, ex dolo, culpa, aut mora contrahentis, juncta anteriori contractui, & cum minimum, ut debitor isti secundariae actioni, & obligationi maneat obnoxius incurrit moram, qua in suitate, & essentiâ includit culpam, cum mora sit dilatio debitoris culpa in debito solvendo, vel creditoris indebito recipiendo, ut docuit Salicetus in l. quod te, num. 2. ff. si cert. petat. Socinus ibi num. 2. Decius in 2. lectur. n. 3. & 4. Iago in l. si ita quis, 131. & Seja carit, num. 18. 19. & 20. ff. de verbis obligationis. Maschardus de probationibus concl. 1071. mora cum si facti, num. 2. volum. 2. Barbosa in l. se mora, 10. ante numerum primum, ff. solut. maritim. Pichardus disputatione de more num. 10. imo vero mora deli-

delictum est, ut notat Iago & Maschardus locis relatis post alios, & probatur ex textu in d. leg. quod te, & in l. qui sine, 63. ff. de regul. iur. & qui est in mora solvendi quod debet, suspectus est de dolo, ut notat Glossa in verb. non tenerur, in l. mora, 32. §. 1. ff. de usiris, & colligitur ex leg. si Procuratorem 8. §. fin. ff. mandati, cuius Glossa opinionem sequitur sunt Paulus in d. l. quod te, num. 4. Decius ibi in 1. lectur. n. 2. & in 2. lectur. n. 5. & 6. & certum est moram non incurri sine lata culpa, quo dolo equiparatur, juxta l. quod Nerva, ff. depositi, ut post Bartolus, Fulgosiun, Alexandrum, Jasonem, Decium, Ripam, Purpuratum, Cagnolum, Petrum Gregorium, Curium, animadvertisit Barbosa in d. l. se mora, 10. n. 1. ff. solut. maritim.

13 Succeedit igitur elegans doctrina Bartoli in l. eadem, 9. in princip. n. 3. in fine, ff. de duobus reis, quam ipsum sequitur tradiderunt Angelus ibi num. 2. & in l. reos in princip. num. 2. cod. tit. Joannes de Imola in d. l. eadem, n. 1. versus, unde potest attendari, & num. 2. vers. secundum est, & in d. l. reos, num. 1. circa finem, vers. item adverba, & in lege cum duo, 19. num. 3. in fine, & num. 4. & 5. ff. eodem, Paulus Castrensis in d. l. eadem, num. 2. & in d. l. reos, num. 5. Ronchegallus in d. l. eadem, num. 254. & seqq. & n. 258. & seqq. & num. 271. cum seqq. Cardinalis Mantica de tacitis, & ambiguis conventionibus, lib. 15. titul. 2. num. 6. videlicet eos, qui obligantur ex contractu ratione secundariae obligationis ex dolo, aut culpa teneri in solidum; non solum si id actuum est: tunc enim erunt propriæ duo rei debendi, sed etiam ex natura ipsa doli, & culpa, quæ cum non possint pro parte committi, sed in solidum, ideo suos autores tenent, & obligant in solidum, & se habent tanquam duo rei debendi. Dixi, se habent tanquam duo rei debendi, quia quoad obligationem solidi, ipsi similes sunt, sed sunt dissimiles quod alia; diversum enim est in jure esse reos debendi, & esse in solidum obligatis, ut late prosequuntur Doctores cum Bartolo in leg. in duobus 3. §. 1. ex num. 6. ubi notat Ronchegallus n. 87. & in d. l. eadem, 9. in principio, num. 268. & in l. reos, §. cum tabulis, n. 66. ff. de duobus reis.

14 Probant autem egregiam istam doctrinam textus notatus digni à Bartolo in ejus probationem adducti. Primus in l. 1. §. si apud duos, ff. depositi. Si apud duos (aut Juriconsultus) sit depositares, adversus uniusquisque eorum agi potest, & Proinde si ambo dolo fecerunt, & alter, quod inter se praeficerit, alter non convenient, exemplo duorum tutorum, quod si alter, vel nihil, vel minus facere posse, ad alium peruenient, item textus in l. in depositi, 9. ff. eodem, In depositi actione si ex facto defuncti agatur adversus unum ex pluribus heredibus, pro parte hereditaria agere debeo: si vero ex sua delicto, pro parte non ago: merito, quia astimatio referunt ad dolum, quem in solidum ipse heres admisit; & in leg. si duo heredes, 22. ff. eodem. Si dui heredes rem apud defunctum depositam dolo interverterint, quodam utique casu in partes tenebuntur: nam si divisorum decem millia, que apud defunctum deposita fuerant, & quinque millia absulerint; & uterque solvendo est, in partes obstricti erunt; neque enim amplius actioris interest; quod si lancerem constaverint, aut constari ab aliquo passi fuerint, aliave que species dolorum interversa fuerit, in solidum conveniri poterunt, ut si ipsi servandam suscepissent; nam certe verum est in solidum, quemque dolo fecisse. In l. si ut certos, & duobus vehiculum, in fine, ff. commodari, ibi: Sed esse verius ait, & dolum, & culpam, & diligentiam, & custodiam in totum me prestatre debere: quare duo quodam modo rei habeantur, & si alter conveniens praeficerit, liberabit alterius. Qui textus plane agit de secundaria obligatione contractus commodati.

15 Ex quibus tandem plane colligitur eos, qui ex sua mora virtute secundariae obligations unius, & ejusdem contractus incurrint reatum solvendi salarii, esse insolidum obligatos ad salarii solutionem, ac per consequens loco eorum, qui solvendo non sunt, conveniri posse idoneos, & in solidum exigiri, quibus nulla fit iuris, siquidem non amplius ab eis extorquetur, quam ipsi debent, cum quilibet totum salarium debeat. Quæ vero adversus hanc resolutionem objici possunt, & difficultatem faciunt, inferius num. 33. opportuniore loco discussa sunt.

16 Quartus casus est, cum multi obligantur ad solvendum salarium ex officio, sub quo rursus subdivisi posse sunt alii duo. Primus cum multi obligantur ad solvendum salarium aliquod ex primitiva, seu primaria obligatione officii. Secundus cum multi obligantur ad solvendum salarium ex obligatione officii secundaria; etenim quemlibet obligatis conveniri potest in solidum, quia est in solidum obli-